nu is niet altijd gelijk. Wanneer ge voor het prisma glocïend ijzer houdt of een gasvlam laat branden, dan ondergaat het spectrum eigenaardige wijzigingen; er komen bepaalde lijnen in voor. Zoo heeft elke lichtende stof een eigen spectrum, en zelfs al ontstaat het licht, doordat verschillende stoffen tegelijk branden, dan kan men toch in het spectrum hiervan de uitwerking bespeuren, doordat elke stof haar eigen lijnen in het spectrum heeft. Gesteld dus, dat men hier op aarde op een verren afstand een licht zag, waarvan men niet wist, hoe het ontstaan was, dan behoefde men slechts den lichtstraal op te vangen door het prisma en het spectrum te onderzoeken, om te weten aan de verbranding van welke stoffen het licht te danken was. Dat onderzoek van het spectrum nu noemt men de spectraalanalyse.

Zoodra deze ontdekking gedaan was, begreep men van hoe groot belang ze was voor onze kennis van de sterrenwereld. Tot dusverre wist men van de samenstelling dezer sterren niets af; ze waren mysterien, raadselen, die geen menschelijk verstand kon doorgronden. Maar nu opende zich voor de wetenschap een geheel nieuw veld. Eerst werd het licht der zon onderzocht, en het bleek, dat het zonnespectrum verschillende lijnen aanwees, die volkomen overeenstemden met metalen en gassen op aarde, wanneer ze in glocienden toestand verkeerden. Zoo kon men op volkomen exacte en wetenschappelijke wijze vaststellen, welke stoffen en gassen op de zon werden gevonden en hoe het licht, dat van de zon uitstraalt, is tot stand gekomen. Maar bij deze onderzoeking van het zonnelicht bleef het niet; het gelukte door nog fijner waarnemingswerktuigen het licht van verschillende sterren te ontleden, en ook hier bleek de lichtstraal de getrouwe overbrenger van wat op deze sterren geschiedde. Al zijn deze sterren zoo ver van ons verwijderd, dat geen telescoop ze dichter bij ons oog kan brengen, het licht, dat ze uitstralen, meldt ons nauwkeurig wat op deze sterren plaats vindt. We weten welke brandende gassen en glocïende metalen op elk dezer sterren gevonden wordt, en we weten daardoor ook, dat deze sterren evenals onze zon zich in glocienden toestand bevinden.

De spectraalanalyse leerde ons echter meer nog dan dit. Wanneer men met het bloote oog de sterren beschouwt, dan schijnt het licht al dezer starren wit te zijn; slechts bij enkele sterren neemt men eenigszins roode tint waar. Zoodra men echter door een verrekijker de sterren ziet, blijkt dit verschil in kleuren veel sterker te zijn; naast helderwitte sterren als de Sirius en Wega treden andere sterren op, die rood, oranjegeel, blauw en groen zijn. Het is dan alsof de sterren een schat van de meest verschillende edelgesteenten zijn, karbonkels, smaragden, saffieren, topazen en diamanten, die over den hemel liggen uitgespreid. Dat verschil in *kleur* tusschen de sterren onderling is niet een subjectieve indruk van ons oog, maar valt saam met eigenaardige wijzigingen in het spectrum dezer sterren en heeft dus in den toestand dezer sterren zelf zijn oorzaak. In verband daarmede onderscheidt men de vaste sterren in drie hoofdsoorten of typen. Vooreerst heeft men de *helderwitte* sterren, waarbij de zoogenaamde metaallijnen òf geheel òf bijna geheel ontbreken en daarentegen de lijnen van het waterstofgas met groote duidelijkheid zich afteekenen. Ten tweede heeft men de *gele* sterren, in wier spectrum de metaallijnen optreden, zoodat op deze sterren brandende metalen worden gevonden; het spectrum dezer sterren komt grootendeels overeen met het spectrum van onze zon. En eindelijk heeft men de *roode* sterren, die zich, wat haar spectrum aangaat, kenmerken door donkere banden of kolommen, die aan de chemische verbinding van verschillende stoffen te danken moeten zijn. Ongeveer de helft der sterren behoort tot de eerste klasse, terwijl van de rest ¼ tot de derde klasse en ¾ tot de tweede klasse behoort.

Vraagt men nu wat deze verschijnselen beteekenen, dan geeft de tegenwoordige astronomie hier deze verklaring van. De helderwitte sterren zijn diegene, die zich nog in den meest glocienden toestand bevinden; de innerlijke kern dezer sterren is geheel omgeven en als 't ware bedekt door een brandende atmosfeer van waterstofgas; vandaar dat het spectrum dezer sterren alleen waterstofgas aanwijst. De gele sterren zijn die sterren, die reeds eenigszins meer tot afkoeling zijn gekomen; hier stijgen in deze lichtsfeer van brandende gassen metaaldampen op, wier sporen men in het spectrum vindt. Terwijl eindelijk de roode sterren een nog verder stadium van verkoeling aanwijzen; de stoffen staan hier niet meer naast elkaar, maar gaan reeds chemische verbindingen aan, die het licht absorbeeren, en daardoor zouden de donkere banden in het spectrum ontstaan. Gaat dit proces van verkoeling door, dan zou ten slotte zulk een ster haar lichtglans verliezen, een donkere bol worden evenals onze planeten en de aarde, maar met dit onderscheid, dat er dan geen zon zou wezen om haar te verlichten of te verwarmen, en er niet alleen een eeuwige nacht maar ook een steeds toenemende koude zou gevonden worden, totdat de absolute koude is bereikt. Men vermoedt, dat er in het heelal tal van zulke donkere of geheel afgekoelde sterren zich bevinden, maar omdat ze geen licht geven kunnen ze niet worden gezien; men kan haar bestaan alleen uit andere gegevens afleiden. Doch hoe dit ook zij, in elk geval blijkt uit het meegedeelde genoegzaam, dat nóch bij de lichtgevende nóch bij de donkere sterren sprake kan zijn van bewoonbaarheid. Hier is een gloed en licht, die alle organisch leven zou dooden. Daar een gebrek aan licht en warmte, waaronder geen levend wezen het zou uithouden.

P. S. Van een drietal lezers ontvingen wij brieven met opmerkingen over onze artikelen, die wij gaarne kort willen beantwoorden.

Het eerste schrijven is van Dr. Offringa uit Axel:

Mijnheer de Redacteur!

Met bijzondere belangstelling heb ik tot dus ver de beschouwingen gevolgd van den geleerden schrijver der artikelen: „De plaats van den mensch in het heelal". Toch veroorlove hij mij een enkele opmerking, waar hij schrijft dat het menschelijk lichaam bestaat uit „een ontelbaar aantal kleine deelen die nooit in rust zijn, maar altoos veranderen, afsterven en door nieuwe worden vervangen. Met een verwijzing naar nagels en haar, waar die afsterving duidelijk is, beweert dan de schrijver dat zulks in heel het menschelijk lichaam plaats heeft. „Geen enkel deel is gelijk aan wat het voor jaren was, het proces van afsterving en vernieuwing gaat altijd door. Daarop berust de noodzakelijkheid der voeding."

De geleerde schrijver van genoemde artikelen houde mij ten goede wanneer ik hem als medicus er op wijs, dat wat hij hier verkondigt niet in alle deelen overeenkomt met wat de physiologie ons leert. Zeker, afsterving en vernieuwing van lichaamscellen heeft plaats, vooral aan huid en haren. Maar voor de andere lichaamscellen geldt dat lang niet in die mate. Hier is de stofwisseling niet evenredig met de celdestructie. Men heeft dit vroeger wel gemeend en gezegd: het lichaam bouwt op en breekt evenveel af. Maar dat is onjuist.

De cellen zijn veel stabieler dan men vroeger meende. De omzetting van stof geschiedt niet door celdestructie, maar door celwerkzaamheid. De cellen blijven daarbij wat ze zijn. Onze voedingsstoffen behoeven dus niet omgezet te worden in bestanddeelen van de cel zelve, in protap'asmamassa. Ze worden omgezet *door* de cellen, nadat ze in opgelosten toestand aan de weefsels zijn toegevoerd. Die omzetting is noodig voor onzen dagelijkschen arbeid, voor de ontwikkeling der noodige energie.

Onze voeding is dus noodzakelijk niet in de eerste plaats om afgestorven en vernietigde lichaamscellen wederom op te bouwen, maar vóór alles om ons het noodige arbeidsvermogen, voldoende energie toe te voeren. Eerst daarna om verlies van lichaamsbestanddeelen aan te vullen.

Hierop te wijzen, Mijnheer de Redacteur, was het doel van dit schrijven.

Voor diepere physiologische beschouwingen, hoe interessant ook, leent zich *De Heraut* niet. U dankend voor de verleende plaatsruimte met verschuldigde gevoelens van hoogachting,

Uw trouwe lezer

Dr. R. P. Offringa, Hz., *Arts.*

Axel, 13 Nov. 1904.

Voor deze nadere inlichtingen zijn wij dankbaar. Intusschen doet dit tot het aangevoerde argument niets toe of af. In elk geval staat het vast, dat een levend organisme voortdurend voeding noodig heeft, en, waar dit voedsel ontbreekt, ook het leven geen stand kan houden. Toch schijnt ons de geachte schrijver niet geheel juist weer te geven het tegenwoordige standpunt der wetenschap. In het Lehrbuch der Zoologie van Dr. Richard Hertwig, 6e Auflage, Jena, 1903 wordt p. 86 het algemeene begrip van voeding aldus omschreven: „Bij iedere arbeidsverrichting worden organische verbindingen geoxydeerd of zooals men het noemt verbrand. Verbindingen, die bijzonder rijk zijn aan koolstof en betrekkelijk arm aan zuurstof en bovendien ook waterstof, meest ook stikstof en zwavel bevatten, worden door het toetreden van zuurstof ontbonden in koolzuur, water en andere stikstof bevattende oxydatie producten, zooals urinestof, urinezuur enz. Zal het evenwicht in de stofwisseling verkregen worden, dan moet niet alleen de onbruikbaar geworden stof verwijderd worden, maar ook aan de weefsels vergoeding geleverd worden voor het verbruikte materiaal van zuurstof en van koolstofrijke verbindingen." Hier wordt dus uitdrukkelijk gezegd, vooreerst dat de organische verbindingen oxydeeren of verbranden en dan verwijderd moeten worden, niet alleen van huid, haar en nagels, maar van heel het lichaam; en ten tweede dat de voeding dient om een vergoeding (Ersatz) te geven voor deze verbruikte verbindingen. In hoofdzaak dus hetzelfde wat ook door ons was beweerd. Wij stemmen echter Dr. Offringa gaarne toe, dat een blad als de *Heraut* zich niet leent om dieper op deze quaestie in te gaan.

Een tweede opmerking ons gemaakt was, deze, dat door ons de onbewoonbaarheid van de planeet Venus was aangetoond o. a. op grond, dat Venus niet, evenals de aarde, gedurende 24 uur om haar eigen as draait, maar hierover een jaar doet, zoodat op de eene zijde van de planeet het altoos dag en op de andere zijde het altoos nacht is. Onze lezer wijst er ons op, dat in de gewone handboeken over astronomie het tegendeel staat; zelfs stelt men meestal, dat de rotatieperiode van Venus 23 uur en enkele minuten duurt. Ook ons was het niet ontgaan, dat de voorstelling van den heer Wallace op dit punt niet overeenkwam met hetgeen de astronomen tot voor korten tijd leerden. Toch bleek de heer Wallace nauwkeurig te zijn ingelicht. In de Populaire Astronomie van Newcomb-Engelmann p. 536 staat letterlijk: „Neuerdings haben die sorgfältigsten Beobachtungen Schiaparellis, so wie eine Discussion aller ältern Beobachtungen diesen berühmten Astronomen zu dem Resultate geführt, dass auch Venus, ebenso Merkur, eine Rotationszeit gleich ihrer Umlaufszeit, also gleich 225 Tagen besitze." Wel voegt de bewerker er aan toe, dat deze langzame omwenteling van Venus nog niet tot zulk een graad van zekerheid verheven is als bij Mercurius, maar er was voor ons geen reden, om daarom af te wijken van de voorstelling van den heer Wallace.

Terwijl eindelijk een derde lezer ons vraagt, hoe de berekening, dat het licht van den melkweg, naar een zeer gematigde opgave, 7000 jaar noodig heeft om de aarde te bereiken, te rijmen is met hetgeen de Schrift ons leert, dat de aarde eerst 6000 jaar zou bestaan. De moeielijkheid, die hierin ligt, geven wij grif toe. Ze schuilt niet daarin, dat tusschen beide getallen een verschil ligt van duizend jaar, want dat zou gemakkelijk genoeg zijn te vereffenen, maar wel daarin, dat de melkweg niet eerst nu is zichtbaar geworden, maar reeds bij de oudste cultuurvolkeren bekend was. Hoe deze moeilijkheid op te lossen is, kan hier niet met enkele woorden worden uiteengezet. Alleen dit willen we opmerken, dat 1°. het door ons genoemde getal van 7000 lichtjaren niet meer is dan een gissing en volstrekt geen zekerheid heeft; 2°. dat dit getal wel dient om den afstand uit te drukken van den melkweg tot de aarde, maar daarom nog niet zeggen wil, dat het licht van den melkweg eerst 7000 jaar na de schepping de aarde bereikt heeft.

Officieele Berichten.

ZENDING.

De Deputaten der Generale Synode voor de Zending deelen mede, dat de heer D. Koelewijn, Hoofd der Christ. School te Koog a/d Zaan, de benoeming tot Directeur der Keuchenius School te Jocjs, heeft aangenomen.

Namens hen,
J. Hania,
h. a. Scriba.

Steenwijk, 28 Nov. '04.

Noord-Holland boven het IJ.

Bracht de Geref. kerk van Zunderdorp vóór enkele dagen de goede tijding van het in gebruik nemen van haar gerestaureerde plaats van samenkomst en van veel wasdom sedert het laatste 20 tal jaren, tegelijk vroeg zij van de broeders en zusters in den lande stoffelijke hulp tot delging van 'n nog resteerende schuld, die uit de verbouwing voortvloeide. En hoewel onze bede om hulp nog geen postwisselregen deed loskomen, toch werden we reeds verblijd door de eerste druppels.

Met hartelijken dank kunnen we de goede ontvangst berichten van de volgende giften: Geref. kerk te Oosterend (Fr.) ƒ 2.50, idem te Fijnaart c. a. ƒ 2, idem te Winterswijk ƒ 2.50, V. J. M. S. te Amst. ƒ 2, N. N. te Velp ƒ 1.

Het is nog slechts een begin, maar we hebben goeden moed. De gemeenschap der heiligen is een kracht, die bezoldigden mild, en armen rijk maakt.

In veler oog lijkt een tekort van ƒ 300 als van geen beteekenis. Wie zoo denkt, bedriegt zich hier. Want al heerscht er in schier alle gezinnen stoffelijke welvaart, lieden van geld zijn onder ons niet, terwijl de kleine gemeente boven mate heeft te offeren voor het kerkelijk leven. Loopt ons jaarlijksch budget over ƒ 700, het getal zielen komt nog niet tot het getal 70. Per hoofd moet er alzoo alleen voor den kerkedienst ƒ 10 per jaar worden opgebracht. Een hoog bedrag. Meer kan van de kleine gemeente niet gevraagd worden.

Daarom komen we nu voor den buitengewonen nood, waarin we op dit oogenblik verkeeren, de hulp inroepen — en we doen 't met vrijmoedigheid — zoowel van de kerkeraden, die nog geen gave zonden, als van de broeders en zusters in het vaderland. Dit verzoek wordt ondersteund door de classis Edam en den Weleerw. heer Ds. A. T. van Dijken te Overtoom, oud-consulent.

Zou een zwakke kerk tevergeefs kunnen roepen om hulp? Velen zullen antwoorden: „neen, dat nooit!"

Zendt dit antwoord, broeders en zusters, in den vorm van een postwissel aan het adres van Ds. A. Schweitzer te Buiksloot.

Noord-Holland boven het IJ is nog niet verloren. Jaren lang was het één van de brandpunten van modernisme en ongeloof. Maar het Christelijk beginsel wint ook hier weer veld. De jongste Staten-verkiezing legde er getuigenis van af. Brachten we het in 1901 in ons district nog slechts tot 257 stemmen, dit jaar klom het stemmencijfer voor den candidaat der Chr. partijen tot 804, en waren we op 200 stemmen den zittenden liberalen candidaat op zij. De toekomst belooft ook hier veel goeds.

Steun zij ons deel, waar wij nog zwak zijn. Blijdschap worde ons door velen bereid, en de Heere zegene de gevers.

Namens den kerkeraad der Geref. Kerk van Zunderdorp.

Ds. A. Schweitzer,
Praeses.

Buiksloot, 22 Nov. 1904.

Kort Verslag van de Vergadering der classe Brielle, gehouden te Vlaardingen den 10 Nov. l.l.

Namens de roepende Kerk van Oostvoorne wordt de vergadering door Ds. Kok op de gewone wijze geopend.

Uit de lastbrieven blijkt, dat van de 21 kerken der classe er 18 wettig vertegenwoordigd zijn. Zeer waarschijnlijk door het stormachtige weder zijn 3 kerken afwezig. Aan twee leden der gemeente wordt op verzoek toegestaan de vergadering als gast bij te wonen.

In het Moderamen nemen zitting D. D. Smallegange als Praeses; Sieders als Assessor; Delfos als Scriba.

Ds. Meijzen, die als Dienaar des Woords van Vlaardingen voor de eerste maal in de vergadering der classe tegenwoordig is, wordt door den Praeses een woord van welkom toegesproken, wat door gene wordt beantwoord.

De notulen der vorige vergadering worden gelezen, en, behoudens eene kleine opmerking, goedgekeurd.

Er wordt rapport uitgebracht van de verdaagde zitting der Prov. Syn. v. Zuid-Holland, gehouden den 5 Oct. l.l.; naar aanleiding waarvan eenige inlichtingen worden gevraagd en gegeven.

Van de gehouden kerkvisitatie in de ringen Hellevoetsluis en Vlaardingen wordt verslag uitgebracht. Uit dit rapport blijkt, dat, niettegenstaande veel zwakheden en gebreken, er reden was om den Heere te danken voor den zegen dien Hij de kerken verleende.

Deputaten voor de zending stellen den afgevaardigden ter hand een schets ter organisatie van den zendingsarbeid in de verschillende kerken, na die vooraf te hebben gelezen en toegelicht.

Aan eene hulpbehoevende kerk wordt, met het oog op haren nood, vrijheid gegeven zich te wenden tot depp. voor de hulpbehoevende kerken met het verzoek om verhooging van subsidie.

De vraag of een kind, dat buiten echt is geboren uit eene moeder tot de Herv. kerk behoorende, doch door een kinderloos echtpaar, belijdende leden der Ger. kerk, als kind is aangenomen, in de Geref. kerk mag worden gedoopt, leidt tot velerlei beschouwingen. Daar het oordeel der vergadering verre van eenparig is, wordt aan den betrokken Kerkeraad geadviseerd, om, acht gevende op wat door onderscheidene broeders in deze zaak is gesproken, naar bevind van zaken te handelen.

Door de kerk van Oostvoorne wordt voorgesteld haar naam te veranderen in Tinte (bij Brielle), aangezien in Oostvoorne geen enkel lid der gemeente woont, en in Tinte schier allen; en er bovendien nog andere redenen zijn die daarvoor pleiten. Na bespreking wordt het voorstel aangenomen, en zal daarvan kennis worden gegeven aan de depp. voor de corresp. met de Hooge Overheid.

Omtrent de vraag of beperkte Zondagsdienst bij telegraaf of telephoon geacht moet worden als noodzakelijken arbeid, zijn de meeningen zeer uiteenloopend; waarom de vergadering oordeelt deze zaak aan de prudentie van den betrokken Kerkeraad te moeten overlaten.

Over het besluit van een der Kerken, om de collecte voor de Theol. school te Kampen niet meer te houden, spreekt de geheele vergadering haar afkeuring uit. Zoolang de Synode de School handhaaft, moet ook aan haar voorschrift om de „Eigen inrichting der Kerken" door collecten in stand te helpen houden, worden voldaan.

In een tuchtzaak wordt advies gegeven.

Een verzoek in zake vacatuurdiensten wordt aan depp. ad hoc ter hand gesteld.

De Friesche circulaire, inzake art. XIII DK. den kerkeraden toegezonden, wordt besproken, en den afgevaardigden geadviseerd de daarin gestelde vragen te beantwoorden, en hun de daarvoor noodige inlichtingen verschaft.

De Quaestor verrekent en int de gelden.

De Kerk van Oud-Beijerland wordt aangewezen de vergadering der classe in Febr. 1905 bijeen te roepen.

De Vergadering wordt door Ds. Meijzen met dankgebed gesloten.

Namens de classe,
A. Delfos, *Act.*

Buitenland.

Duitschland. Herdenking van den 400-jarigen geboortedag van Philipp van Hessen.

Den 13den November was het 400 jaren geleden, dat de landgraaf Philipp de Grootmoedige van Hessen geboren werd. Dit werd in Hessen feestelijk herdacht. Het hoofdfeest werd den 13den November te Marburg, de geboorteplaats van den landgraaf, gevierd. Marburg mag den vorst wel in dankbare herinnering houden, wijl hij de stichter is van de Universiteit dier stad.

Naar aanleiding van het gedenkfeest zijn vele geschriften verschenen, waaronder één bijzonder de aandacht trekt. Het is eene verhandeling van den licenciaat Rockwell, welke handelt over den dubbelen echt of de bigamie van den landgraaf. Aan dit geschrift ontleenen wij het volgende:

Philipp van Hessen was op 19 jarigen leeftijd in den echt getreden met de 17 jarige Christine, dochter van hertog George van Saksen. Op 35-jarigen leeftijd sprak de vorst in een schrijven, dat Bucer aan Luther en Melanchton zond, het uit, dat hij met zijne vrouw niet kon leven, en dat hij gedurende den tijd van zijn huwelijk geen drie weken haar getrouw geweest was. Door het leven in ontucht was zijn geweten zoo bezwaard, dat hij niet het heilig Avondmaal des Heeren durfde gebruiken, al werd hij daartoe door de predikanten gedurig vermaand. Ook verklaarde hij geen kracht te hebben om de zonde der hoererij te laten. Ten gevolge van zijn levenswandel, was zijn lichaam door een vreeselijke ziekte aangetast. En nu zocht de vorst zijn geweten tot rust te brengen en zijn lichaam te redden, door het aangaan van een tweede huwelijk. Philip meende daartoe recht te hebben, omdat ook de aartsvaders van het Oude Testament meer dan één vrouw hadden, en de veelwijverij voor gemeenteleden in het Nieuwe Testament niet uitdrukkelijk verboden was. Toen hij de 17 jarige Margaretha von der Sale leerde kennen, begeerde hij deze als zijn tweede vrouw en.... Bucer, Luther en Melanchthon gaven een schriftelijk advies, waarbij zij het voornemen van den vorst goedkeurden. Dit alles is den historici bekend. Doch niet bekend is het, dat het advies der reformatoren, door Melanchthon opgesteld, een bijna letterlijk afschrift is van een stuk, dat de landgraaf had opgesteld en aan Bucer had overhandigd. Dit stuk is door Rockwell in de staatsarchieven van Hessen gevonden. Dit stuk is acht bladzijden lang en bevat het volgende: God kan iemand van de wet om slechts één vrouw te hebben, vrijstelling geven; Hij heeft dit tegenover de aartsvaders gedaan en ook uitdrukkelijk in de Mozaïsche wet beschreven. Christus heeft wel blijkens Mattheus 19 den Christenen het onmogelijk gemaakt om de polygamie als een algemeene zaak toe te laten. Toch kunnen Christenen, bij wijze van uitzondering, b.v. wanneer het een melaatsche geldt, een tweede vrouw, tijdens het leven van de eerste, nemen. Zij, die dit doen, zijn niet te veroordeelen. Daar de landgraaf zijn ontuchtige levenswijze niet kon nalaten, zoo mocht hij zich op de dispensatie Gods beroepen. Ten slotte wordt den landgraaf de raad gegeven, dat, wanneer hij er toe overgaat een tweede vrouw te nemen, hij dat geheim zal houden, zoodat alleen eenige vertrouwden daarvan weten. De wereld moge zulk eene vrouw eene concubine noemen, dat was bij vorsten niets ongewoons; daarom behoefde men op gepraat geen acht te geven.

Aan Calvijn komt de eere toe, dat hij deze redeneering ontzenuwd en aldus den eisch van Gods Woord gehandhaafd heeft, tegenover de afdwaling van mannen als Bucer, Luther en Melanchthon, waardoor vijf Hessische predikanten medegesleept werden.

De landgraaf betuigde aan Luther zijn dank door het zenden van een vat Rijnwijn; toen hij hem later nog 200 gulden aanbood, weigerde Luther dit geschenk te aanvaarden; Luther's vrouw kreeg toch nog een cadeau. Aan Bucer werd 100 gulden voor reiskosten vergoed.

Men heeft zich wel eens er over verwonderd, dat de 33 jarige vrouw van den vorst hare toestemming tot deze handeling van haren man gegeven heeft. Zij had den graaf zeven kinderen geschonken; de jongste was den 13den Februari geboren in hetzelfde jaar waarin zij hare toestemming voor de bigamie haars echtgenoots gaf. Maar men vergete niet, dat de edele, ongelukkige vrouw, voor de keuze stond om haar man zich aan vele vrouwen te zien verslingeren òf een tweede vrouw naast zich te dulden.

Opmerkelijk is het ook dat, volgens de onderzoekingen van Rockwell, de landgraaf zelf het ontwerp opstelde van de korte rede waarmede de bigamie door den predikant Melander werd voltrokken, waarbij Melanchthon en Bucer en nog zes anderen aanwezig waren.

Laat ons er aan toevoegen dat hoe smartelijk de stap van den landgraaf voor zijn vrouw geweest moet zijn, de landgraaf zelf daarover nooit bezwaard geweest is. Daarom is het te meer te betreuren geweest, dat de conscientie van den vorst niet door een man als Calvijn werd voorgelicht. Het is wel te verstaan, dat de zaak van het protestantisme in Duitschland door het doen van den vorst onder, medewerking van drie reformatoren, niet bevorderd is. Ook verbaast het ons niet, dat Melanchthon er ziek door geworden is.

Frankrijk. Een adres aan de regeering.

Men heeft in Gereformeerde kringen eene adresbeweging op touw gezet om, nu de regeering op scheiding van kerk en staat aanstuurt, deze te doen plaats hebben onder de gunstigst mogelijke bepalingen. In dit adres wordt verklaard, dat men van Gereformeerde zijde de opheffing van het concordaat zal aanvaarden onder voorwaarden: 1°. dat aan de kerken al hare gebouwen zonder eenige beperking zullen gelaten worden; 2°. dat de kerken het recht hebben eene vereeniging te vormen, die hare eigene organisatie en hare centrale kas voor het instandhouden van den eeredienst heeft; 3°. dat alle ambtsdragers, die onder het concordaat benoemd werden, hun staatstractement levenslang zullen behouden.

Wij meenen dat die voorwaarden zullen verworpen worden. De Fransche Radicalen en Socialisten willen immers geen scheiding van Kerk en Staat om aan de Kerken hare vrijheid te geven, maar om deze te kunnen onderdrukken. Zij zullen daarom niet toelaten dat eene centrale organisatie gemaakt wordt, waardoor de kleinere, zwakkere kerken steun kunnen ontvangen van de grootere en meer vermogende kerken. Wellicht zal men, bij wijze van overgangsmaatregel, den predikanten en pastoors een deel van hun tractement een tijdlang blijven uitbetalen; doch op levenslange uitbetaling van het volle tractement hebben zij niet te rekenen, zóóveel is wel van de ministerieele plannen uitgelekt. Ook vreezen wij, dat vele kerkgebouwen aan hunne bestemming zullen worden onttrokken; men zal ze voor nationaal eigendom verklaren, om ze te gebruiken voor vergaderingen van staatkundigen aard, enz. enz.

Wanneer de Fransche Gereformeerde Kerken door de scheiding van Kerk en Staat in het gedrang zullen komen, kunnen wij niet anders zeggen, dan dat zij maaien wat zij hebben gezaaid.

Winckel.

Voor Kinderen.

OOST EN WEST.

XXXIX.

Koning en dienaar.

Wij hebben bij 't volgen van de vroolijke jachtpartij onzen vriend De Raye voor een wijl uit het oog verloren.

Toen het gezelschap in het dichtst der bosschen was gekomen, en 't onmogelijk bleek, het wilde zwijn op zijn spoor te volgen, was de graaf voor een oogenblik afgestegen. Hij had zelden gejaagd en in den laatsten tijd vooral had hij wel andere dingen te doen gehad, te meer wijl dit vermaak hem weinig aantrok. Trouwens, als de jacht louter uit vermaak geschiedt, zou ik haar niemand durven aanbevelen.

Toen de graaf zich weder te paard wilde zetten, zag hij eensklaps vlak bij zich koning Willem. Hij groette eerbiedig; de koning antwoordde vriendelijk, en zijn paard even inhoudend, sprak hij bijna fluisterend:

„Tot van avond, na den maaltijd. Ik verwacht u," en meteen reed Willem verder. Geen oogenblik waren, ook op de jacht, de staatszaken uit zijn gedachten.

De maaltijd was afgeloopen. Tegen zeven uur in den avond, werd De Raye, door een bediende geleid naar een vertrek op de bovenverdieping. Dit doorgaande kwamen ze aan een zeer lage deur, die op hun kloppen geopend werd zonder dat men iemand bespeurde.

De Raye stond in de kleine kamer van den prins, waar hij soms arbeidde en vaak rustte. Op een rustbank in een hoek van het vertrek lag de man, die over twee rijken 't gezag voerde, uitgestrekt, gesteund door kussens. Nu en dan rook hij aan een fleschje, dat een sterke geur door heel de kamer verspreidde. Zijn geheele wezen teekende afmatting.

Toen de graaf binnenkwam knikte de koning hem toe, en gaf hem een teeken zich neer te zetten. Met een veel beteekenend gebaar wees de koning naar zijn hoofd; De Raye begreep alles.

„We hebben elkander in lang niet gezien," sprak de koning met zachte stem; „doch aan gemeenschap heeft het allerminst ontbroken. Gij zijt een trouwe dienaar geweest, ook in de jaren dat we elkaar niet zagen. Ik heb geleerd uw verdiensten te waardeeren, ook elders dan op het slagveld."

De Raye boog. Hij wist wel hoe de koning zijn trouw op prijs stelde. Eenige jaren geleden had hij zijn ontslag uit den dienst gekregen, zeer tegen Willem's zin, en de koning had persoonlijk hem betuigd hoe diep het hem griefde zulk een man als de graaf, voor zijn leger te moeten missen. Maar, zoo had de koning gezegd, ik kan niet anders. Het gaat honderden van uw land- en geloofsgenooten niet beter. Hier in Engeland — 't gesprek had te Hamptoncourt bij Londen plaats — gelooft men nu eenmaal, dat ik de Hollanders en de Hugenooten voortrek. 't Is niet zoo, maar ik kan er weinig tegen doen. Intusschen al verliet ge het leger, niet mijn dienst. Ik hoop nog veel van uw diensten gebruik te maken."

„Maar vóór alles, waarde heer graaf," zoo vervolgde Willem na, „hoe maakt gij het, en uw gezin, waar woont ge thans. Ik heb in lang niets omtrent dat al vernomen, en slechts uw brieven gelezen."

De Raye deelde 't een en ander mee. Willem luisterde, ondanks zijn kwellende hoofdpijn blijkbaar zeer opmerkzaam als een man die in een vriend belang stelt. Toen de Raye, die wel gezorgd had kort en zakelijk te zijn zweeg, vroeg Willem eensklaps:

„En uw zoon, die aan de Kaap is. Hoe gaat het hem."

„Niet voorspoedig," sprak de graaf, verbaasd